

európai kivándorlókról. E szerint az ott megtelepedő s csupán spanyol kivándorlók száma 1870-ben 34,080, 1880-ban pedig már 71,248 főre ment. Olasz azonban még több vándorol oda, mint spanyol; olasz ugyanis az imént említett időközben 156,197, francia ellenben 33,249 telepedett ott le. Az Argentinában megszállott európaiak összes száma 1880-ban 361,100 főre rugott.

— **A rabszolgaság Braziliában** az 1871-ben hozott törvény rendeletéhez képest fokozatos fölszabadítás által csökkentetik. A mondott évben a mindkét nemű rabszolgák száma 1.510,895 főre ment, míg ma már csak 1.300,000. A fölszabadulók rendes polgár-jogot nyernek.

III. *Vegyesek.*

Esztergom vármegye dunántúli részének termékei. A leíró földrajz olykor ott is arat, a hol első sorban nem az ő számára vetettek. Így részére azon versenyből, mely a budapest-győri tervezett vasutnak merrevezetése iránt Bia-Bicske Tata és Esztergom-város érdekeltsége közt kifejlett és mely pálya kiépítése által a budapest-bécsi út 6 mértfölddel rövidülne meg, tiszta nyereségül esik azon termékek gondos fölsorolása, melyekkel Esztergom megye dunántúli része dicsekszik, hogy az épülendő vonal által útba ejtessék. E kis (1123·5 □ kilom.) kiterjedésű vármegye természeti viszonyairól oly gyér ismertetéseket lelünk hazánk leíróinál, hogy szinte időszerűnek mutatkozik e folyóirat részére röviden összeállítani, a mi ezekre nézve újabban fölmerült. Hantken Miksa levelező tag a magyar tudományos akademiában 1871. ápril 17 én egyebek közt az esztergomi korál-rétegek földtani koráról értekezik. Értekezésének¹⁾ főcéljául jelöli annak kimutatását, hogy e rétegek az eocen korszakból valók s hogy Dr. Reusz Ede állítása (ki az esztergomi korál-rétegeket egykorúaknak tartja az olaszországi ú. n. castelgombertoi rétegekkel) tökéletesen alaptalan. Értekező a castelgombertoi rétegek korálfaunáját nem találja annyira hasonlónak az esztergomi korál-rétegek faunájához, hogy hasonlatosságuk alapján a két képződmény egykorúságára csak valószínűséggel is következtetni lehetne. A szóban levő korál-faunák jellegei határozottan különböznek egymástól; az egyikben törzsökös, a másikban egyszerű korál-fajok uralkodnak; a közös fajok pedig igen alárendelt szerepet játszanak. Hogy az említett korál-rétegek nem egykorúak, azt már azon helyzetből is lehet következtetni, melyet az illető vidékek harmadkori képződményeinek sorozatában elfoglalnak. Az esztergomi rétegek t. i. olyan rétegcsoporthoz tartoznak, melyek földtani kora tökéletesen megegyezik az olaszországi ronkai rétegekével; a castelgombertoi rétegek ellenben a ronkai rétegeknél sokkal fiatalabbak. Hogy pedig az esztergomi korál-rétegek csakugyan az eocen korszakból valók, kitűnik abból, hogy a fölötté fekvő rétegcsoporthoz (puhán-faunájából következtetve) egy-

¹⁾ Természettudományi Közlöny 1871. 293. lap.

korú a párisi durva mésszel — Fényes E. azt mondja,²⁾ hogy meszet igen sokat égetnek Keszthelyen. A fölírat, melyet Esztergom-város a nevezett vasút megnyerése végett beadott,³⁾ nem csekély jelentőségüknek jelzi a mésztelepeket, melyek kitűnő kővér meszet szolgáltatnak. Hasonló ipari jelentőségük az esztergomi nyerges-újfalvi és bajóthi cement-márga lerakódások; valamint az esztergomi Strázsahegyen, Bajóthon, Lábatlanon előforduló nummulit. A lábatlani hydraulikus mészkő 1871-ben⁴⁾ vizsgálat és vegybontás alá vétetvén, kitűnt, hogy e mész vízzel keverve alig melegszik meg s merevülése után lassankint, de fokozatosan keményedik meg, mely körülmény a termék földolgozására nézve előnyös. Föltűnő még a rendkívül nagy oldható kovásv-tartalom (30-76%); minél fogva e kőzet főképp mesterséges kövek készítésére igen alkalmas. — Nyerges-Ujfalun, valamint az esztergom vidéki barlangokban denevér-guano is kerül elő, melyet gazdag nitrogén és foszfor-sav tartalma értékes talajjavító terméké tesznek; de mivel nagy mennyiségben nem található, jelentékenyebb fontosságot nem lehet neki tulajdonítani.⁵⁾ Épületre való köveket adnak a pilis-maróthi és esztergomi kőbányák; ugyancsak Lábatlanon homokkő, Esztergom vidékén trachyt-kőzetek, trachyt-tuffok fordulnak elő, melyek az esztergomi bazilika, valamint a budai Mátyás-templom anyagának nagy részét szolgáltatták. Foszló agyag Sári-Sápon, fazekas agyag Mogyoróson, Keszthely Esztergom körül van; Bajnán finom fehér fővényt ásnak s az üveghutákba messze elhordják. Több figyelmet érdemel a márvány, mely mint Fényes mondja, különféle színű t. i. vörös, fehér, kékes barnás, hamvas ásatik a vadacsi pusztán a Gerecse hegyből, ugyanitt vörös-sárga és zöldes-sárga, mely az esztergomi új székes egyház kibélelésére használtatott. A Balbimárványtörést, Sütő és Pusztá-Bikolra jelez. Esztergom város fölíratában csak rörös, fehér és szürke márványról tesz említést, mely kőzet Bocskó-Eménkes, Pirnicze és Gerecse helyeken nagy sziklákat képez. A telepek jelentőségét emeli az, hogy Budapesthez és Bécshez sehol sincs oly közel ily kitűnő anyag. A gerecsei márvány-bányát összeköti bár a Dunával a kőbánya-sütői vasút, de azt a vízen való szállítás alkalmatlansága miatt nem igen használják. Legfontosabb ásványtermék Esztergom vármegye dunántúli részében mindenesetre a kőszén. Ezelőtt 4 évtizeddel Fényes még úgy nyilatkozott, hogy kőszén találatnak Dömösön, Mogyoróson, Sári-Sápon, de nem használják. Azóta azonban nagyot fordult a világ Magyarországon. Sopron város is a 30-as években elég vigyázatlanul brennbergi gazdag kőszénbányáját a bécsi császári kamarának adta át örökös szerződés mellett, csak azt tartván föl magának, hogy lakosai és művesei 12 váltó krajczáron kapják a kőszén mázsáját. Balbi kőszénbányát még Tokod, Csolnok és Bajnánál említ, Visontay János Bajóton, az Egye-

²⁾ Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. II. köt. 1843. 113 lap

³⁾ Magyar Korona 1880. 276. sz.

⁴⁾ Természettudományi Közöny 1871. 708. lap.

⁵⁾ Ugyanott 1880. 326. lap. †

temes magyar Encyclopaedia még Dorogon. E lelhelyek összes száma 8. Ez adatokat igazolja vagy újakkal toldja meg az idézett fölrirat, midőn mondja, hogy a kőszén a magyar királyi földtani intézet adatai szerint 12 □ mértföldnyi területen található és minden □ mértf. átlag $4\frac{1}{2}$ millió métermázsza kőszén tartalmaz. Föl van tárva Esztergom Keszölcz, Bajót, Nagy-Sáp, Bajna, Dág, Lábatlan és Gyermely községek területein; a föltárt bányák Dorog, Tokod, Csolnok, Sári-Sáp, Mogyorós községek határában pedig művelés alatt állanak. Minthogy azonban az eddigi föltárások még kivétel nélkül a kőszén-kibukkanások közelében, a hegyoldalokban és a mellékvölgyekben vannak, a mélyebb teleprészen eszközözendő rendszeres föltárások folytán a kőszénnek még nagyobb mennyisége várható. E kőszén minősége kitűnő színe fekete, fényes, törése kagylós és kockás alakú. Hőereje átlag 6 métermázsának egyenlő egy öl 30 hüvelykes puha fáéval. Hogy a kőszéntermelés eddig még csekély, annak oka a szállítás drágaságában rejlik. — A vidék ipartermékei közt kiemelendők a téglagyártmányok, a gazdasági termékek közül a tüzelő fa, melyből a vasút által átszelendő terület 10000 ölet termel évenként; továbbá a bor, melyből 1 □ mértföldnyi kiterjedésű szőlőkben mintegy 20,000 hektoliter terem évenként, továbbá a rendes gabonafajok, burgonya és pálinka.

H.

* **A Spinovitis Davidi és Vitis Romaneti** sinai szőlőfajok magvát M. F. Romanet du Caillaud úr a következő sorok kíséretében küldötte meg társaságunknak: „Château du Caillaud, par Limoges (France) 1882 április 30-án. Elnök úr! Ide mellékelve van szerencsém két sinai eredetű, vadon termő szőlő magvát megküldeni, melyet a múlt évben Franciaországba hoztam. Ezen szőlők tökéli ehető gyümölcsöt teremnek, melyekből a Cseu-Sziben tartózkodó ferenczrendű hittérítők édes bort készítenek, melynek zamatja különösen a málnára emlékeztet. A magvak ismeretét Armand Dávid lazarista pap és természetbuvárlattal foglalkozó utazó tudósításainak köszönhetem, s vele egyetértve neveztük el e szőlőfajok egyikét Spinovitis Davidi-nak, a másikat Vitis Romaneti-nak. A szőlő magvak elküldését a cseu-szii apostoli vicarius segédje, Pagnucci úr eszközölte, ki néhány hóval ezelőtt azt írta nekem hogy e szőlőfajok, ha Európában meghonosodhatnának, oly kitűnő bort adnának, mely a legjobb bordeauxival is felérne. E két szőlőfaj a Cseu-Szi tartomány gránithegyeiben honos. A Spinovitis Davidi (a Spinovitis nevét azon tüskés pelyhektől nyerte, melyek köréget környezik) 1400 méter magasságban az északi szél 34° -a és a kel. hozs. 106° -a alatt (Párizstól számítva) a Loo Ju hegyen nő. A Vitis Romaneti kissé délibb éghajlat alatt 1390 méter magasságban, az ész. szél. 33° — 20° -ai és a kel. hozs. 108° -ai közt a Ho-Cseu-Miao-i hegyekben találtatott. Mikor David úr Cseu-Szi e részét bejárta, a vidék hóval volt fedve. A Spinovitis Davidi előfordulási helyein november közepén kezd havazni; azon a vidéken pedig hol a Vitis Romaneti található még márczius 8-án is volt hó. E két szőlőfaj granitos talajon igen jól értékesíthető. Magyarországon bizonyára gazdagon fognak fizetni; mert ha déliesebb